

Al caient del mil·leni: quo vadis, educació física?

*Dissertation sur l'education physique des enfants
depuis leur naissance jusqu'à l'âge de la puberté.*
JEAN BALLEXSERD, 1762

(títol de l'obra d'aquest metge suís
que constitueix la primera referència escrita
coneguda del vocable "educació física").

Immersos en plena discussió sobre el canvi, o no, del segle i del mil·leni, abunden en aquestes dates les anàlisis del segle XX i, per extensió, sobre el segon mil·leni de la nostra història. Per al model occidental l'any 2000 representa un canvi històric (encara que amputant un any al segle i, per tant, al mil·leni, gràcies als espavilats i impacients manipuladors de dates amb evidents finalitats consumistes i sensacionalistes), ja que poques generacions de la humanitat han pogut viure el tràngol d'un esdeveniment com l'actual. Tanmateix, en la particular forma de mesurar el temps de la civilització cristiana occidental, l'anomenada Era Cristiana (el calendari de la qual fou creat per l'abat romà Dionisi l'Exigu per encàrrec del Papa Joan I l'any 526, basat en la litúrgia cristiana parteix d'una manera molt aproximada de la Circumcisió de Crist), estem en les albers del tercer mil·leni de la Nostra Era.

El calendari sempre ha suposat un terrible maldecap per a les diferents civilitzacions que han tingut interès en el recompte absolut dels anys. En l'actualitat els xinesos fan servir de manera oficial el nostre Calendari Gregorià, però la població segueix marcant les seves diferents festivitats d'acord amb el calendari lunisolar de caràcter cíclic (en la propera primavera entraran a l'any del Dragó), encara que si es compta des del seu establiment, l'any 2000 correspondrà a la Xina al 4600. Els musulmans tenen un calendari lunar que s'inicia a partir de l'Hègira, la fugida del profeta Mahoma de La Meca a Medina, per tant el seu proper any serà el 1378. Quant als jueus, tot basant-se en un calendari lunisolar, que és l'oficial de l'Estat d'Israel, ja van celebrar el setembre el seu Any Nou que correspon al 5761 (des de la creació del món, segons fonts bíbliques). Malgrat això, avui podem dir que és el primer cop en la història de la humanitat que l'encreuament de dates, i canvi de mil·leni, es donarà de manera conjunta i simultània en la mateixa jornada, sense distinció de cultures, adscripcions, races o orígens geogràfics. La mostra palpable d'aquesta celebració mundial és el problema global que ha provocat l'alarma, la previsió i la despesa de tres-cents mil milions de dòlars en tot l'orbe: l'efecte 2000.

Fa mil anys, ni tan sols la humanitat tenia constància de les seves proporcions ni dels seus confins, la major part ignorava la data i en conseqüència el dubtós efecte 1000, més religiós i apocalíptic que informàtic, però potser amb el mateix rerafons de l'antic interès humà per jactar-se de grans poders materials o immaterials davant del seus semblants. Avui, el segon mil·leni pràcticament ha consumit la seva última centúria i ha assolit la seva conquesta més espectacular: la globalització de la humanitat, és a dir, re-

conèixer tots els éssers humans del planeta com a part integrant d'un sol món, interrelacionat i interdependent. Mai abans s'havia assolit aquest sentiment de solidaritat mundial, afavorit per la globalització de les economies, la universalització de les telecomunicacions i la irrupció del fenomen *Internet* i la necessitat d'afrontar els problemes i el destí del planeta mitjançant l'elaboració de projectes conjunts de caràcter transnacional.

Si en l'actualitat és necessària l'existència d'un calendari universal plenament acceptat que regeixi la vida de la població i reguli la infraestructura tecnològica que ens ajuda a viure en un món cada cop més globalitzat. També resulta imprescindible la creació de cronologies parcials que corresponen (entre d'altres molts camps que pertanyen al domini intel·lectual de la història) a àrees socioprofessionals que presenten un marcat procés històric que identifiquen i justifiquen a certes disciplines d'intervenció social, l'educació física és una d'elles. En aquestes dades de debat al voltant del calendari dominant del Planeta i en conseqüència al triomf del sistema de vida occidental que comporta la globalització actual, és el moment de recuperar la història de l'educació física per tal d'establir un balanç d'aquest període que no és un altre –pura coincidència?– que el mateix que correspon a la pretensió de reinventar un nou calendari racional, planificat i universal que va tenir la Convenció francesa en instituir des del 22 de setembre de 1792 (1 de vendemiari, començament de l'any) el Calendari Republicà de Fabre d'Eglantine amb setmanes de deu dies i rígids mesos de trenta dies. D'haver sobreviscut (es va aplicar fins el 1799), entràriem a l'any 208.

Pensem que l'educació física com a disciplina d'intervenció pedagògica ensorra les seves arrels en el moviment filantròpic de finals del segle XVIII, en concret coincideix la seva trajectòria històrica amb la del Calendari Republicà, ja que és en aquest període (1793) quan es publica la primera obra d'educació física sistemàtica, en el marc d'un moviment pedagògic prestigiós, que causa un gran impacte en els ambients intel·lectuals pedagògics del continent europeu: "Gymnastik für die Jugend" (Gimnàstica per a la joventut) del professor de l'escola filantròpica de Schnepfenthal, J.C.F. Guts Muths. Molt aviat es va constituir en la referència obligada i punt de partida de l'educació corporal entesa com una part imprescindible de l'educació total de l'individu. Al meu entendre, aquest fet representa el naixement de l'educació física actual. Els brillants períodes històrics de l'helenisme clàssic i de l'humanisme renaixentista es refereixen, en el primer cas, a una interpretació

tal del individuo. A mi entender, este hecho representa el nacimiento de la educación física actual. Los brillantes períodos históricos del helenismo clásico y del humanismo renacentista se refieren, en el primer caso, a una interpretación utilitarista, estética y también formativa enfocada a cubrir básicamente la necesidad de los pueblos primitivos y en particular la sociedad esclavista helénica, del *ethos* guerrero. En el segundo caso, nos encontramos con una serie de autores que propugnaron la necesidad de incorporar al proceso educativo global la pedagogía corporal (un ejemplo es la *casa giocosa*, institución pedagógica fundada por Vittorino da Feltre, en la que se propugnaba una educación armónica, integral y humanista) aunque no se llegó a estructurar un sistema propio de educación del cuerpo y tampoco se concretó un *corpus* teórico y práctico, solo algunas experiencias y buenos mensajes aunque sin alcanzar la consolidación social precisa, por lo que no se creó una escuela que introdujera la reforma del proceso pedagógico con continuidad histórica.

En estos 208 años la educación física ha pasado por diversas vicisitudes y ha contribuido eficientemente a conformar la historia de la pedagogía contemporánea. Parece el momento oportuno para recordar, a grandes trazos, la trayectoria histórica de nuestra disciplina, establecer un balance provisional y reclamar un papel en el futuro de la sociedad venidera. Al principio de su existencia, la educación física, cuyo nombre actual no se recoge hasta bien entrado el siglo XX, se configura como una pedagogía de carácter higiénico y formativo, el movimiento filantrópico a través de sus más insignes figuras recoge el reto de llevar a la práctica escolar la nueva educación natural en contacto directo con la naturaleza lanzado por J. J. Rousseau en su *Emilio, o de la educación* (1762) y se crea un sistema racionalizado de actividades físicas que recibe el nombre de *Gimnasia* que aplicó en las distintas sedes filantrópicas (*Philanthropum*). Fruto de esta experiencia, se crean tres escuelas gimnásticas en el continente europeo: la sueca en la órbita cultural nórdica, la germánica en el área cultural centroeuropea y la francesa en el ámbito cultural francófono; que desarrollaran tres sistemas diferentes de pedagogía corporal con sus respectivas aportaciones, como subsistemas o evoluciones de los anteriores, y pocas interferencias entre ellos. Paralelamente, el deporte surge en los colegios de elite ingleses después de racionalizar, reorganizar, modernizar e institucionalizar algunos juegos y competencias populares de épocas pasadas. A partir del último cuarto del siglo pasado, el deporte se extiende fuera de las fronteras culturales del mundo anglosajón y entra en contacto con los sistemas gimnásticos de la época, rivalizando en torno a la idoneidad educativa de cada uno de ellos. Este período y hasta el inicio de la segunda guerra mundial está dominado por las continuas influencias y luchas entre los métodos habidos, los herederos del tronco gimnástico y el deporte educativo, aunque sin el triunfo claro de uno de ellos sobre los otros ni la creación de un sistema único, universal y válido para educar al individuo moderno mediante el cuerpo y el movimiento, instrumentos básicos de la educación física.

Después de la última gran conflagración mundial, asistimos al triunfo rotundo del deporte como alternativa recreativa y gigante del espectáculo de masas, convertido por su modernidad, valores y aceptación social como sistema educativo que lleva a la progresiva marginación institucional de la gimnasia y su sustitución por el deporte. Se suceden diversas interpretaciones en torno al deporte y la educación física: la teoría de la igualdad, sustitución (por coincidencia) de la educación física con el deporte; la teoría del triángulo en el que la educación física es la base (preparación para) y el deporte la cúspide; la teoría del conjunto y

sus subconjuntos, en la que el deporte es una parte de la educación física, al igual que otros componentes; o la teoría que defiende que la educación física y el deporte parten de una misma realidad "el cuerpo humano en movimiento", pero tienen distintos fines, mientras que la educación física se propone educar, el deporte es en sí mismo un conjunto de instituciones con otras prioridades. En el último tercio del siglo se articulan distintos sistemas que pretenden ocupar o nutrir el espacio educativo de la educación física: la expresión corporal, la psicomotricidad, la praxeología motriz, la educación física de base, el *fitness*, las actividades en la naturaleza, entre otros, algunos de estos métodos y/o disciplinas surgen como reacción al deporte, otros como un intento epistemológico de lograr una disciplina científica que diera contenido didáctico a la educación física y, finalmente, también se dan aquellas aportaciones que se desarrollan en un ámbito social determinado y son recogidas en nuestra disciplina como un contenido específico más.

Al filo del milenio, la educación física presenta grandes interrogantes en la consideración disciplinar como una materia pedagógica fundamental en los sistemas educativos existentes. Después de algo más de dos centurias de andadura y en un mundo crecientemente globalizado no hay unanimidad terminológica para designar a nuestra disciplina, carecemos de un léxico propio y diferenciado de las otras materias, no gozamos de consideración científica, sufrimos marginación curricular e intelectual por parte de las leyes y los profesionales de otras áreas académicas, no poseemos un *corpus* de conocimiento propio e identificador que sea aceptado mayoritariamente entre nuestro sector socio-profesional y nuestros contenidos prácticos se limitan, en el mejor de los casos, a una representación en el ámbito escolar de las actividades físicas recreativas, expresivas, higiénicas, competitivas o festivas que se ofrecen en nuestro contexto socio-cultural.

Se abre un nuevo período lleno de incertidumbres pero también pleno de esperanzas; confiamos sin vacilaciones en la importancia de la educación física en cualquier modelo educativo que pretenda formar al individuo de nuestra *adea global*. El hombre sin la educación corporal está amputado en su proceso formativo, la educación física vindica por derecho propio un espacio vital en la educación del individuo del tercer milenio. Es responsabilidad de todos los estudiantes, profesionales e instituciones que conformamos este sector educativo el promover un decidido proceso de militancia activa en el ámbito exterior: ajustándonos a los retos de la nueva sociedad globalizada y reivindicando nuestro servicio en la formación del individuo del tercer milenio; y en el ámbito interior: en pro de la definición de su objeto de estudio, la delimitación de su campo de actuación, el consenso para acuñar una terminología genérica y un léxico específico de aplicación, crear un contenido práctico y teórico propio, específico y diferenciado que se fundamente en la pedagogía motriz genuina de la educación física. En suma, reclamar una disciplina original, humanista, científica, universitaria, globalizada (acorde con el mundo al que pertenece) y vocación de servicio al hombre de nuestra época con el fin de ayudarlo en su encaje mejorando así, el entorno social al que pertenecemos y nos hace posibles.

De la capacidad de liderazgo pedagógico que podamos ejercer, de la fuerza corporativa que podamos reunir y de la sensibilidad social que se genere en torno a nuestra función social, dependerán el éxito o el fracaso de estos propósitos.

Javier Olivera Betrán